

Ю. В. Касперович,
к. е. н., головний консультант відділу фінансової безпеки,
Національний інститут стратегічних досліджень, м. Київ

DOI: 10.32702/2306-6806.2018.12.8

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ФІСКАЛЬНИХ ВТРАТ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ

*Yu. Kasperovich,
PhD in Economics, Chief Consultant of the Financial Security Department, The National Institute for Strategic Studies*

METHODICAL APPROACHES TO ESTIMATION FISCAL LOSSES OF UKRAINE DUE TO HYBRID WAR BY RUSSIAN FEDERATION

Метою статті є розширення існуючих методичних підходів до оцінки втрат економічного та похідного фіскального потенціалу національної економіки внаслідок гібридної війни РФ проти України. Виявлено, що найбільш поширеною серед посадових осіб органів державної влади є оцінка збитків від окупації частини Донбасу на рівні 50 млрд дол. США. Консолідованої міжвідомчої оцінки втрат від агресії РФ на загальнодержавному рівні нині не напрацьовано. Існуючі публічні оцінки втрат України внаслідок гібридної війни істотно різняться між собою через слабку методичну обґрунтованість розрахунків. Запропоновано здійснювати оцінку економічних і похідних фіскальних втрат в абсолютних показниках одночасно за трьома методичними підходами: локальні втрати в національній валюті, реальні та потенційні втрати за паритетом купівельної спроможності ВВП.

The purpose of the article is to expand existing methodological approaches to assessing losses of the economic and derivative fiscal potential of the national economy due to hybrid war of the Russian Federation against Ukraine. Losses include property and non-property, capital and current, real and potential. Destroyed and damaged property resulted in losses, which to a considerable extent are not covered up to the present time. It is revealed that the most widespread among officials of state authorities is the estimation of economic losses from the occupation of the Donbas part at the level of 50 billion USD. The State Fiscal Service of Ukraine estimates the total amount of fiscal losses for 2015—2018 about 235,2 billion UAH, including 175,8 billion UAH of consolidated budget and 59,4 billion UAH of single social contribution. The consolidated interdepartmental assessment of losses by the RF aggression at the national level has not been made at this time. Existing public assessments of Ukraine's losses due to the hybrid war differ significantly among themselves due to the weak methodological validity of the calculations.

Evaluation of economic and derivative fiscal losses in absolute terms is made at the same time in three methodological approaches: local losses in the national currency, real and potential losses on the parity of purchasing power of GDP. As the calculations have shown, local estimates of economic and fiscal losses are the smallest, the following are real losses, and the largest ones are potential losses based on the assumption of GDP growth by 5% annually. Accordingly, the estimation of real fiscal losses of revenues of the general government sector for 2014—2015 amounted to 36,6 billion USD or 605,9 billion UAH at the average official exchange rate of current years, and potential for 2014—2018 — 203,3 billion USD or 4,8 trillion UAH, respectively.

The proposed methodology is complex and universal. Therefore, it can be used in the preparation of international litigation at the same time from three affected countries — Moldova, Georgia and Ukraine against the Russian Federation in order to compensate for losses as a result of its hybrid wars.

Ключові слова: фіскальна безпека, гібридна війна, Донецька область, Луганська область, АР Крим, економічні втрати, фіскальні втрати.

Key words: fiscal security, hybrid war, Donetsk region, Luhansk region, Crimea, economic losses, fiscal losses.

ВСТУП

Гібридна війна Російської Федерації проти України триває з 2014 р. п'ятий рік поспіль, перевищивши вже тривалість Великої Вітчизняної війни. В результаті

збройної військової агресії РФ було анексовано АР Крим та окуповано частину Донецької та Луганської областей. У березні 2017 р. через насильницьке захоплення українських підприємств на непідконтрольній

території Донбасу було прийняте рішення РНБО припинити переміщення вантажів через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей. Попри розрив торговельно-економічних зв'язків, гібридна війна активно триває у інформаційній сфері. У 2018 р. загострилося протистояння російських суден в Азовському та Чорному морях. Вони навмисне затримували доставку вантажів через численні, тривалі та безпідставні перевірки, завдаючи тим самим втрат судновласникам. Зрештою після захоплення Росією у полон трьох військових кораблів 26.11.2018 р. у 10 областях України запроваджено воєнний стан строком на 30 днів.

Гібридна війна завдала Україні непоправних людських та тяжких матеріальних втрат. Станом на середину 2018 р. загинуло або травмовано 15,5 тис. військовослужбовців Збройних сил та Національної гвардії України. Людське життя є безцінним. Однак інші збитки все ж можливо та необхідно оцінювати. Таким універсальним вимірником є фінанси. Через значну кількість втраченого майна громадяни все частіше позиваються у міжнародні судові юрисдикції про їх відшкодування. Позиція української влади непохитна: всі нанесені збитки повинна компенсувати країна-агресор РФ. Відтак Україна повинна напрацювати сучасний та дієвий правовий механізм їх відшкодування. Завдання має дві сторони: юридичну — документальне підтвердження фактів і встановлення винних (кадрових військових та співробітників спецслужб РФ, учасників незаконних збройних формувань, найманців) та економічну — оцінку втрат держави, фізичних та юридичних осіб внаслідок гібридної війни РФ.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Відновлення прав постраждалих громадян, потенціалу регіону та держави в цілому значною мірою гальмується через методичну слабкість економічної оцінки завданих втрат. Найчастіше відомчі оцінки здійснювалися прямим методом за статистичними показниками. Найлегшим виявилось порахувати втрати інфраструктури та житлового фонду, активи підприємств через їх балансову вартість. Однак методологія оцінки втрат має бути значно більш комплексною. З плином часу втрати зростають, а тому формальний статистичний підхід через зростання кількості припущень поступово втрачає адекватність. Відтак з урахуванням перспектив подальшого затягування конфлікту постає проблема напрацювання динамічної моделі не тільки реальних, але і потенційних втрат України. Методика оцінки має бути логічною і водночас простою для повторення всіма зацікавленими. Важливою похідною від економічних є оцінка фіскальних втрат. Так, якщо громадяни безпосередньо не зазнали прямих майнових втрат від агресії, то зазнали їх опосередковано через недофінансовані з бюджету та, як результат, недоотримані або отримані менш якісні публічні послуги — соціальні, освітні, медичні та ін.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Оцінки втрат України у гібридній війні РФ проводилися органами державної влади та експертами. Однією з найбільш обґрунтованих з методичної точки зору є оцінки науковців Національного інституту стратегічних досліджень, Атлантичної ради, Інституту економіки та миру (Австралія, м. Сідней) в рамках рейтингу країн за Глобальним індексом миру. В силу гібридної специфіки агресії РФ єдиного методичного підходу до оцінки фіскальних втрат ще не напрацьовано.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є розширення існуючих методичних підходів до оцінки втрат економічного та похідного фіскального потенціалу національної економіки внаслідок гібридної війни РФ проти України. Публікація містить результати досліджень, проведених за грантом

Президента України за конкурсним проектом Ф75/28655 "Фіскальна безпека держави в умовах гібридної війни" Державного фонду фундаментальних досліджень.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Впродовж 2014—2018 рр. гібридної війни напрацьована значна кількість оцінок втрат України. Втрат зазнали всі без виключення складові національної безпеки. Держава зазнала тяжких втрат людського капіталу. Економічні втрати включали передусім фінансовий, виробничий, експортний потенціал та ін. Політичні втрати можуть бути відшкодовані лише відновленням територіальної цілісності та суверенітету України. Втрати включають майнові та немайнові, капітальні та поточні, реальні та потенційні. Втрати від зруйнованого і пошкодженого майна призводили до збитків, які у значній мірі не покриті до поточного часу. Розглянемо їх найбільш відомі публічні оцінки.

Оцінки втрат економічного потенціалу

Наприкінці травня 2014 р. Міністр юстиції П. Петренко заявив, що загальна сума збитків, завданих Україні анексією Криму Російською Федерацією, становить 1,08 трлн грн без урахування вартості корисних копалин і упущеної вигоди [1]. У грудні 2014 р. діючий на той час Прем'єр-міністр України А. Яценюк зазначив: "20% української економіки сконцентровані в Луганську і Донецьку. Через російську військову агресію ми втратили 20% доходів, 20% валютної виручки, 20% економічного потенціалу держави" [2].

Президент України П. Порошенко двічі називав вартість одного дня війни. На засіданні Ради національної безпеки і оборони України 20.12.2014 р. він зазначив: "Ця війна зробила нас сильнішими, але завдала нищівного удару по економіці... Щоденно українським платникам податків один день АТО коштує 100 млн грн" [3]. Пізніше на саміті ООН зі сталого розвитку в Нью-Йорку 27.09.2015 р. він заявив: "Кожен день війни на Донбасі коштує нам приблизно 5 млн американських доларів, які ми могли б інвестувати в сталий розвиток". В результаті конфлікту в Україні була зруйнована інфраструктура і була втрачена приблизно 1/5 частина економічного потенціалу країни [4].

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України системної та комплексної оцінки втрат за 5 років гібридної війни не оприлюднювало. У травні 2015 р. діючий на той час Перший заступник Міністра економічного розвитку і торгівлі України С. Боровик наголосив, що Україна має порахувати, визначити точну суму і бути готовою її всюди лобювати. На його думку, втрати України внаслідок агресії РФ співмірні з втратами Кувейту від агресії Іраку в 1991 р. Він оцінив: "На якому етапі Росія буде платити... 350 млрд дол. США вийшло тому, що коли Ірак напав на Кувейт... Якщо порівнювати, як довго ця агресія була і як довго буде ця агресія Росії проти нас — це майже співвимірно" [5]. У публічній площині Мінекономіки обмежилось оцінкою втрат державного майна. У липні 2017 р. було оприлюднено перелік 559 об'єктів державної власності, які через розташування матеріально-технічної бази у зоні конфлікту унеможливлені здійснювати основну діяльність. До списку було включено 195 об'єктів в анексованій АР Крим та 364 на тимчасово окупованій території проведення АТО/ООС [6]. Значною мірою вони були пошкоджені, зруйновані, а частина — вивезені державою-агресором на власну територію.

Діючий на той час Директор Національного інституту стратегічних досліджень, академік НАН України В. Горбулін, презентуючи монографію авторського колективу "Донбас і Крим: ціна повернення" [7] у грудні 2015 р., зазначив: "Думка про те, що в Криму ми втратили лише рекреаційний потенціал — не більше, ніж міф. У тих же цінах 2014 р. збитки від анексії Криму переви-

шили 1,2 трлн грн... В цілому, за час неоголошеної війни Україна втратила близько 20% економічного потенціалу" [8].

Старший науковий співробітник Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського С. Кулицький у листопаді 2015 р. робить висновок, що "на сьогодні сукупні втрати економічного потенціалу Донбасу від російсько-терористичної агресії та окупації частини території цього регіону за весь період її здійснення вже наближаються до 100 млрд грн" [9]. Німецька група радників в Україні під керівництвом Р. Джучі у березні 2017 р. порахувала, що "в підконтрольних районах зараз виробляють 1,6% ВВП України" [10]. Економічний експерт А. Лепейко у лютому 2018 р. оцінив "втрати України в результаті військових дій на Сході в суму капіталізації компанії Apple — 820 млрд дол. станом на тиждень назад. Я просто порахував, скільки ми втратили в ВВП за всі роки військового конфлікту починаючи з 2013 р. Якщо це перерахувати на одного жителя України, це становить 20 тис. дол. Якщо це перерахувати на одного пенсіонера — це 47 тис. дол." [11].

Найбільш поширеною серед посадових осіб органів державної влади є оцінка збитків від окупації частини Донбасу на рівні 50 млрд дол. США. Перший заступник Міністра оборони України І. Руснак 04.07.2017 р. заявив: "На сході України зруйновані об'єкти енергетичної, транспортної, соціальної інфраструктур, люди залишилися без робочих місць. За попередніми даними, збитки становлять близько 50 млрд дол." [12]. Аналогічну попередню оцінку загальних втрат України на Донбасі озвучила Голова Міжфракційного депутатського об'єднання Верховної Ради України зі сприяння захисту прав та соціальної реабілітації учасників АТО О. Білозір. Водночас вона зазначила, що деякі експерти стверджують про набагато вищу цифру [13]. Представник Президента України у Верховній Раді України І. Луценко 15.01.2018 р. її повторила: "На сьогоднішній день уже збитки, які прораховуються від окупації Донбасу, сягають більше 50 млрд дол. США" [14]. Тричі озвучений посадовцями показник зіставний із втратами ВВП України за доларовим еквівалентом у 2014 р. відносно 2013 р. на рівні -48,5 млрд дол. США (табл. 1).

У березні 2018 р. було представлено дослідження шведсько-американського економіста і дипломата, старшого наукового співробітника Євразійського центру Атлантичної ради А. Аслунда "Ціна кремлівської агресії в Україні: матеріальний вимір". У своїх розрахунках він спирався на підхід відомого економіста Т. Пікетті, згідно з яким за останні 140 років для європейських країн вартість активів в середньому в 4 рази перевищує обсяг ВВП. Автором враховано, що Донбас забезпечував 10% та Крим — 3,7% ВВП України. МВФ оцінив ВВП України в докризовий 2013 р. на рівні 179,6 млрд дол. Таким чином, загальна вартість активів Криму та Донбасу склала 98,4 млрд дол. ($13,7\% \cdot 179,6 \cdot 4$), в тому числі 26,6 млрд дол. у Криму та 71,8 млрд дол. на Донбасі. Округлюючи, 100 млрд дол. "приблизно представляє втрачену для України цінність, якщо вона втрачає ці території назавжди" [15].

Діючий на той час Заступник Глави Адміністрації Президента України Д. Шимків під час обговорення вищезазначеного дослідження у презентації також підсумував обсяг втрат. Разом із Кримом Україна втратила: 3,6% ВВП; 1,5% експорту; 80% нафтогазових покладів ($1,62$ трлн m^3) на чорноморському шельфі; 10% портової інфраструктури, включаючи 4 млн тон зернових вантажів. Зазначалася про заборону для торгових суден проходити через Керченську протоку. Крім того, 4—4,5 млн українців щороку проводили відпочинок в Криму. Таким чином, прямий ефект від окупації перевищує 100 млрд дол. США. Разом із частиною Донбасу Украї-

Таблиця 1. Динаміка ВВП України в 2010—2018 рр. у гривневому та доларовому еквівалентах

Рік	Номинальний ВВП, млрд грн	Офіційний курс гривні (середній за період), грн за дол. США	ВВП, млрд дол. США	Абсолютний приріст ВВП, млрд дол. США	Темп приросту ВВП, %
2010	1 082,6	7,94	136,4	19,2	16,4
2011	1 302,1	7,97	163,4	27,0	19,8
2012	1 411,2	7,99	176,6	13,2	8,1
2013	1 454,9	7,99	182,0	5,4	3,1
2014	1 586,9	11,89	133,5	-48,5	-26,7
2015	1 988,5	21,84	91,0	-42,5	-31,8
2016	2 385,4	25,55	93,4	2,3	2,6
2017	2 982,9	26,60	112,2	18,8	20,1
2018*	3 332,3	27,50	121,2	9,0	8,0

Примітка: тут і далі дані з 2014 р. наведені без АР Крим та зони проведення АТО/ООС. Зірочкою позначено прогнозні дані на 2018 р.

Джерело: тут і далі побудовано за даними Державної служби статистики України, Національного банку України, розрахунками автора.

на втратила: 15% ВВП; 24% промисловості; 23% товарного експорту. 100 із 150 українських шахт опинилися на окупованій території, створивши складнощі з постачанням антрациту. Значними в обох випадках були втрати активів залізниць та банків [16]. Тоді ж екс-директор Європейського банку реконструкції та розвитку, економіст О. Савченко, застосовуючи наукову методологію оцінки людського капіталу, оцінив загальну суму втрат близько 300 млрд дол. [17].

Усталеними в світі є оцінки втрат від Інституту економіки та миру (м. Сідней, Австралія) за Глобальним індексом миру (від англ. Global Peace Index, GPI). Він вимірює економічну вартість насильства (від англ. economic cost of violence) для 163 країн світу за 23-ма кількісними та якісними показниками. Ранжування держав здійснюється відносно вартості насильства до ВВП. Рейтинг започатковано у травні 2007 р. Він доступний на сайті організації з 2014 р. Найвищі і найгірші сходинки у останньому рейтингу 2018 р. посідають Сирія (69% ВВП), Афганістан (63%) та Ірак (51%). Як свідчать дані таблиці 2, з початком гібридної війни РФ Україна піднялася у рейтингу з 123 місця у 2014 р. до 18 у 2018 р. як наслідок зростання економічної вартості насильства з 3,3% до 20% ВВП відповідно. У абсолютних показниках економічна вартість насильства зростає з 11,3 млрд дол. США у 2014 р. до 69,0 млрд дол. США у 2018 р. Разом за 5 років 2014—2018 рр. вона склала 234,3 млрд дол. США. Вартість насильства на душу населення зростає за роки гібридної війни з 245 дол. США до 1 567,3 дол. США. Крім того, у звіті GPI за 2018 р. поряд із прямою економічною вартістю насильства для держави започатковано також розрахунок непрямого впливу, як прямий з урахуванням мультиплікативного ефекту. В Україні за 2018 р. він склав 102,8 млрд дол. [18].

Оцінки втрат інфраструктури

Інформаційно-аналітичний центр РНБО у вересні 2014 р. прямі економічні збитки країни внаслідок загострення суспільно-політичної ситуації та озброєного протистояння на сході держави оцінив у сумі понад 30 млрд грн [19]. У березні 2015 р. за результатами оцінки відновлення та розбудови миру на Східній Україні, яка проводилася спільними зусиллями Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй та Групи Світового банку під керівництвом та за участі Уряду України, оцінка сукупних потреб у відновленні загалом склала 1 520,0 млн дол. США. Вона включала три компоненти: інфраструктура та соціальні послуги — 1 257,7 млн дол. США; економічне відновлення — 135,5 млн дол. США; соціальна стійкість, розбудова миру та громадська безпека — 126,8 млн дол. США [20]. Директор Українського інституту аналізу і менеджменту політики Р. Бортнік у грудні 2015 р. зазначив: "Якщо говорити тільки про базове відновлення інфраструктури, то вона складе 4—5 млрд дол.". Діючий на той час Голова Дер-

Таблиця 2. Динаміка економічної вартості насильства згідно Глобального індексу миру в Україні в 2014–2018 рр.

Звітний рік	Місце України у рейтингу із 163 країн	Економічна вартість насильства, млн дол.	Економічна вартість насильства на душу населення, дол.	Економічна вартість насильства, % ВВП
2014	123	11 265	245	3,3
2015	20	42 845	942	11
2016	23	44 430	979	18
2017	19	66 749	1 571	20,4
2018	18	68 977	1 567	20
Разом	-	234 266	-	-

Джерело: побудовано за даними [18].

жавного агентства з питань відновлення Донбасу В. Черниш мав скромніші підрахунки: "Приблизна сума витрат на інфраструктуру — 1 млрд 200 млн дол. Також є план гуманітарних витрат. Тільки на гуманітарні потреби потрібно ще 316 млн дол." [21].

Співробітники Головного управління СБУ в АР Крим, як повідомлялося у листопаді 2016 р., задокументували факти захоплення РФ на окупованому півострові власність Фонду державного майна України. Правоохоронці встановили, що представники російської окупаційної влади незаконно привласнили майно, земельні ділянки, адміністративні будівлі, матеріальні цінності Регіонального відділення Фонду державного майна України в АР Крим та місті Севастополі. Внаслідок протиправного захоплення майна українській державі завдано збитки на більше ніж 2 млрд грн [22].

Заступник Міністра з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України (МінТОТ) Г. Тука у травні 2017 р. навів дані звіту "PricewaterhouseCoopers", згідно якого тільки на відновлення інфраструктури на підконтрольній території потрібно 15 млрд дол. Він додав, що ми не маємо об'єктивної інформації про руйнування на непідконтрольній частині [23]. І пізніше він повторив: "Реальних, обґрунтованих цифр апріорі ніхто не має, тому що є така територія, яку ми зараз не контролюємо. Ми реально не володіємо інформацією щодо стану нерухомості та об'єктів інфраструктури на непідконтрольній Уряду України території". Він наголосив, що до суми збитків, яку нещодавно назвав Кабмін (13 млрд грн), включено тільки збитки, які було завдано об'єктам інфраструктури, розташованим на підконтрольній Україні території [24].

Точкова оцінка потреб значною мірою здійснена на відкритому у липні 2017 р. Порталі економічного та соціального відновлення МінТОТ [25], де представлено проекти за категоріями, типом фінансування та періодом реалізації. Водночас тут у повній мірі не систематизовано дані щодо загальних обсягів всіх витрат та виконаних робіт з відновлення у співставному вимірі окремо за періодами впродовж всіх п'яти років війни з 2014 р.

У частині витрат інфраструктури найбільш достовірними видаються локальні оцінки Донецької та Луганської обласних державних адміністрацій, які надаються на публічні запити. Так, за даними Донецької обласної державної адміністрації станом на 01.12.2017 р. на території підконтрольній українській владі залишаються пошкодженими та зруйнованими 7 403 тис. об'єктів на суму 3 977 млн грн; за даними Луганської обласної державної адміністрації станом на 01.10.2017 р. — 7 627 об'єктів на суму 9 023,1 млн грн [26]. Таким чином, загальна сума пошкоджених та зруйнованих об'єктів двох областей станом на 4 квартал 2017 р. становила 13,0 млрд грн. Консолідованої міжвідомчої оцінки витрат від агресії РФ на загальнодержавному рівні нині не напрацьовано.

Оцінки фіскальних витрат

Діючий на той час Прем'єр-міністр України А. Яценюк у квітні 2015 р. заявив, що за попередніми оцінками, держбюджет втратив 2,8 млрд дол. тільки від недоплатених податків і зборів з Донбасу за час АТО. Він додав: "Крім того, ми протягом зими постачали електроенергію і газ, і загальна цифра — це ще 1 млрд дол." [27]. Державна фіскальна служба у відповіді на запит у листопаді 2018 р. надала оціночні обсяги недонадоходжень до зведеного бюджету від підприємств, які зареєстровані в населених пунктах на окупованій території та лінії зіткнення і припинили сплачувати податки і збори, на рівні 94,7 млрд грн за 2015–2018 рр. Оціночне зменшення доходів від таких же підприємств, які продовжують сплату податків складало 81,1 млрд грн. Втрати і зменшення надходжень єдиного соціально внеску (ЄСВ) становили 42,2 млрд грн та 17,2 млрд грн відповідно. Таким чином, загальний обсяг витрат за 2015–2018 рр. зведеного бюджету становив 175,8 млрд грн та 59,4 млрд грн ЄСВ — разом 235,2 млрд грн. Крім того, у 2013 р. платниками АР Крим та м. Севастополь до зведеного бюджету було сплачено 11,7 млрд грн і 8,1 млрд грн ЄСВ — разом 19,8 млрд грн. З травня 2014 р. відповідні надходження припинилися.

Втрати власних коштів Пенсійний фонд України по непідконтрольних українській владі територіях з початку проведення антитерористичної операції станом на 01.07.2018 р. оцінив у 70,4 млрд грн, в т.ч. у 2014 р. — 5,5 млрд грн; у 2015 р. — 14,1 млрд грн; у 2016 р. — 20,3 млрд грн; у 2017 р. — 20,7 млрд грн; у I півріччі 2018 р. — 9,8 млрд грн. У період з серпня 2014 р. по травень 2018 р. пенсіонерам, які проживали на непідконтрольній території, виплачено 66,5 млрд грн. Таким чином, сума виплаченого та втраченого є практично еквівалентною [28]. Розрахунок витрат Пенсійного фонду України у зв'язку із недонадоходженнями власних коштів фонду з території Донецької та Луганської областей, непідконтрольних українській владі, здійснюється з урахуванням суми ЄСВ, розподіленої на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, та інших власних надходжень, контроль за сплатою яких здійснюють органи Пенсійного фонду України, що надходили з цих областей у період до початку проведення антитерористичної операції. При цьому також враховуються досягнуті темпи їх зростання у зазначений період. Крім цього, починаючи з 2016 р., враховується зниження ставки ЄСВ вдвічі до 22%, а також пропорції його розподілу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Методичний підхід до оцінки економічних та фіскальних витрат по ВВП за паритетом купівельної спроможності

Як свідчить проведений вище огляд, існуючі публічні оцінки витрат України внаслідок гібридної війни із плинним часом зростають і продовжують істотно різнитися між собою. Однак більшість з них мають слабку методичну обґрунтованість розрахунків, а нерідко авторський підхід взагалі детально не розкривається. Найбільш узагальненими були відносні оцінки витрат ВВП або обсягу промислового виробництва у відсотках, але вони не є прикладними. Відтак необхідними є оцінки в твердих абсолютних показниках, які б враховували фактор часу та ланцюговий ефект витрат національної економікою. Останній поширюється далеко за межі АР Крим, Донецької та Луганської областей, морської акваторії. Твердість оцінкам в абсолютних показниках може надати використання у якості вимірника долара Сполучених Штатів Америки через його поширеність у міжнародних розрахунках. Таким чином, можна методично обійти знецінені гривні внаслідок стрімкої інфляції та девальвації національної грошової оцінки у перші роки гібридної війни.

На нашу думку, оцінку економічних і похідних фіскальних витрат доцільно здійснювати одночасно за трьома методичними підходами:

Таблиця 3. Модель оцінки фактичних економічних та фіскальних втрат України внаслідок гібридної війни РФ в 2014–2018 рр.

Рік	Номинальний ВВП, млрд грн	Офіційний курс гривні (середній за період), грн за дол. США	ВВП, млрд дол. США	Зміна ВВП, млрд дол. США	Зміна ВВП (перерахунок у гривні за курсом 2013 р. 7,99 грн/\$), млрд грн	Зміна ВВП (перерахунок у гривні за поточним валютним курсом), млрд грн	Зміна ВВП (перерахунок у гривні за курсом 2018 р. 27,5 грн/\$), млрд грн
1	2	3	4=2/3	5=4i-40	6=5*VKурс7,99	7=5*3	8=5*VKурс27,5
2013	1 455	7,99	182,0				
2014	1 587	11,89	133,5	-48,5	-387,7	-576,8	-1 334,3
2015	1 989	21,84	91,0	-42,5	-339,4	-927,8	-1 168,0
2016	2 385	25,55	93,4	2,3	18,6	59,4	63,9
2017	2 983	26,60	112,2	18,8	150,2	500,0	517,0
2018*	3 332	27,50	121,2	9,0	72,1	248,1	248,1
Всього падіння ВВП 2014-2015 рр.				-91,0	-727,0	-1 504,6	-2 502,4
Всього ріст ВВП 2016-2018 рр.				30,1	240,8	807,4	828,9
Разом падіння та ріст ВВП 2014-2018 рр.				-60,9	-486,2	-697,1	-1 673,4
Разом реальні втрати доходів сектору загального державного управління (всього падіння ВВП в 2014-2015 рр. *40,3%)							
Разом реальні втрати доходів Зведеного бюджету (всього падіння ВВП в 2014-2015 рр. *32,8%)				-29,8	-238,2	-493,0	-819,9
Разом реальні втрати податкових надходжень Зведеного бюджету (всього падіння ВВП в 2014-2015 рр. *26,6%)				-24,2	-193,7	-400,9	-666,8

Примітка: тут і далі дані з 2014 р. наведені без АР Крим та зони проведення АТО/ООС. Зірочкою позначено прогнозні дані на 2018 р.

Джерело: тут і далі побудовано за даними Державної служби статистики України, Національного банку України, Державної казначейської служби України, розрахунки автора.

1. Оцінка локальних економічних втрат, яка включає втрати майна фізичних та юридичних осіб, державного та комунального майна. Найбільшим типом об'єктів за сумою та кількістю руйнувань внаслідок гібридної війни, як було виявлено на території Донецької та Луганської областей, є житловий фонд і дорожня інфраструктура. Втрати активів підприємств, які були захоплені бойовиками терористичних організацій, слід розраховувати за їх балансовою вартістю за звітними даними довоєнного 2013 р. Відтак логічно оцінку вартості втраченого та пошкодженого майна буде проводити в національній валюті. Локальний підрахунок втрат має постійно проводитися місцевими органами влади та систематизуватися на державному рівні. Кожна втрата із документальним підтвердженням фактів має бути належно зафіксована всіма наявними засобами за спеціально встановленими і суворо дотриманими юридичними процедурами. Результатом мав би стати єдиний Реєстр пошкодженого та зруйнованого майна внаслідок агресії РФ. Причому важливо було з початку конфлікту хронологічно фіксувати загальну оцінку втрат та результати проведених робіт з відновлення, зокрема обсяг та джерело їх фінансування. Недоліком локальної оцінки економічних втрат від гібридної війни РФ є інфляційна зміна цін та неможливість врахування їх ланцюгового ефекту по національній економіці в цілому.

2. Оцінка реальних економічних втрат, яка включає фактичне падіння ВВП України за період гібридної війни. На нашу думку, слід обмежитися показником втрат обсягів виробленого ВВП, оскільки включення туди і вартості природно-ресурсного потенціалу може скласти хибне враження, що Україна за якусь ціну гіпотетично може відмовитися від власних територій. З метою оцінки реальних економічних втрат показник номінального ВВП України у гривнях конвертується у доларовий еквівалент за середнім річним офіційним обмінним курсом. Розрахунок у таблиці 3 засвідчує, що у 2014 р. втрати ВВП відносно попереднього року склали -48,5 млрд дол. США і продовжилися у 2015 р. на рівні ще -42,5 млрд дол. США, склавши номінально разом за два роки -91,0 млрд дол. США. У гривневому еквіваленті за курсом поточних років сума складає -1 504,6 млрд грн, що майже співставно обсягу ВВП України за весь

2014 р. (1 586,9 млрд грн). Замість визначення ланцюгового абсолютного приросту може бути використаний базисний на основі 2013 р. Після глибокого падіння ВВП у 2014–2015 рр. на -91,0 млрд дол. США наступне зростання за три роки 2016–2018 рр. на +30,1 млрд грн не змогло його компенсувати, і, таким чином, збитки зберігаються на рівні -60,9 млрд дол. США. Слід визнати, що обсяг втрат включає також інші невійськові фактори, передусім, валютну, банківську та боргові кризи 2014–2015 рр. Однак зрештою всі вони визначальною мірою були спровоковані саме наслідками гібридної війни.

3. Оцінка потенційних економічних втрат, які включають можливий, але недоотриманий обсяг зростання ВВП за умови відсутності збройного військового конфлікту на території України. З метою їх розрахунку здійснено припущення щодо можливого зростання ВВП з 2013 р. у доларовому еквіваленті на 5% щорічно. Припущення є достатньо консервативним з огляду років, коли вітчизняний ВВП зростав майже на третину в 2005 р. та 2007 р. відносно попередніх років. Показник 5% обрано як усереднене економічне зростання двох попередніх довоєнних років 2012 та 2013 рр., коли відносно попереднього року воно склало +8,1% та +3,1% відповідно (табл. 1). Розширюючи екстраполяцію з дводо трирічного періоду з урахуванням росту ВВП у 2011 р. на +19,8%, обґрунтованим може також стати обрання для розрахунків показника потенційного зростання у +10% на рік. Розрахунок у таблиці 4 засвідчує, що потенційні втрати ВВП України у 2014–2018 рр. становили -504,9 млрд дол. США. При перерахунку у гривні втрати ВВП коливаються від -4,0 трлн грн (за курсом 2013 р. 7,99 грн/дол. США) до -12,0 трлн грн (за курсом поточних років) та -13,9 трлн грн (за курсом 2018 р. 27,5 грн/дол. США).

Похідною від економічних втрат є оцінка фіскальних втрат. Внаслідок гібридної війни через скорочення обсягів виробництва ВВП відповідно зменшився і обсяг, що вилучається державою для виконання її функцій. Із стрімким зростанням військових потреб обороноздатності при збереженні платоспроможності держави впродовж 2014–2015 рр. мало місце істотне збільшення ставок та розширення бази оподаткування.

Таблиця 4. Модель оцінки потенційних економічних та фіскальних втрат України внаслідок гібридної війни РФ в 2014–2018 рр.

Рік	Фактичний ВВП 2013 р., млрд дол. США	Потенційний ВВП у випадку зростання ВВП 2013 р. на 5% щорічно, млрд дол. США	Фактичний ВВП, млрд дол. США	Потенційно недоотриманий ВВП за рік, млрд дол. США	Втрати ВВП (перерахунок у гривні за курсом 2013 р. 7,99 грн/\$), млрд грн	Втрати ВВП (перерахунок у гривні за поточним валютним курсом), млрд грн	Втрати ВВП (перерахунок у гривні за курсом 2018 р. 27,5 грн/\$), млрд грн
1	2	3=20*1,05	4	5=4-3	6=5*ВКурс7,99	7=5*ВКурс	8=5*ВКурс27,5
2013	182,0	182,0					
2014		191,1	133,5	-57,6	-460,4	-684,9	-1 584,6
2015		200,7	91,0	-109,7	-876,1	-2 395,3	-3 015,4
2016		210,7	93,4	-117,4	-937,7	-2 998,7	-3 227,4
2017		221,3	112,2	-109,1	-871,7	-2 901,7	-3 000,2
2018*		232,3	121,2	-111,1	-888,0	-3 056,4	-3 056,4
Разом потенційно недоотриманий ВВП 2014-2018 рр.				-504,9	-4 034,0	-12 037,1	-13 884,1
<i>Разом потенційні втрати доходів сектору загального державного управління (потенційно недоотриманий ВВП*40,3%) 2014-2018 рр.</i>				-203,3	-1 624,6	-4 847,7	-5 591,6
<i>Разом потенційні втрати доходів Зведеного бюджету (потенційно недоотриманий ВВП*32,8%) 2014-2018 рр.</i>				-165,4	-1 321,8	-3 944,1	-4 549,3
<i>Разом потенційні втрати податкових надходжень Зведеного бюджету (потенційно недоотриманий ВВП*26,6%) 2014-2018 рр.</i>				-134,5	-1 074,9	-3 207,3	-3 699,5

З метою проведення оцінки локальних фіскальних втрат доцільно використовувати прямі розрахунки органів місцевої та державної влади — обласних державних адміністрацій, центрального апарату та територіальних управлінь Державної фіскальної служби та Пенсійного фонду України із систематизацією на рівні Міністерства фінансів України. Однак, з плином часу зростає кількість припущень при їх здійсненні, а відтак достовірність отриманих результатів спадає. Свідченням того є припинення з другої половини 2018 р. щомісячної публікації відповідних оцінок втрат власних доходів на сайті Пенсійного фонду України, а також непублічність оцінок інших органів влади.

У свою чергу, реальні та потенційні фіскальні втрати слід розраховувати на основі продовження використання розглянутих вище двох відповідних методик оцінки економічних втрат України внаслідок гібридної війни РФ. Так до обсягу втрат ВВП необхідно застосувати відсоткову частку, яка вилучається державою для вторинного перерозподілу через фонди публічних фінансових ресурсів. Екстраполюючи п'ятирічний військовий період 2014–2018 рр., згідно таблиці 5 частка перерозподілу через доходи сектору загального державного управління становила 40,3%; в т.ч. доходи зведеного бюджету — 32,8%; в т.ч. податкові надходження зведеного бюджету — 26,6%.

Таким чином, оцінки реальних фіскальних втрат доходів сектору загального державного управління за 2014–2015 рр. становили -36,6 млрд дол. США або -605,9 млрд грн за поточним обмінним курсом, в т.ч. доходів зведеного бюджету -29,8 млрд дол. США або -493,0 млрд грн, у т.ч. податкові надходження зведеного бюджету -24,2 млрд дол. США або -400,9 млрд грн. У свою чергу, оцінки потенційних фіскальних втрат до-

ходів сектору загального державного управління за 2014–2018 рр. становили -203,3 млрд дол. США або -4,8 трлн грн за поточним обмінним курсом, в т.ч. доходів зведеного бюджету -165,4 млрд дол. США або -3,9 трлн грн, у т.ч. податкові надходження зведеного бюджету -134,5 млрд дол. США або -3,2 трлн грн (табл. 3—4). Для співставлення, податкові надходження Зведеного бюджету України за підсумками 2018 р. лише впритул наближаться до трильйонної позначки.

Пропонована методологія до оцінки втрат у гібридній війні є комплексною та універсальною для застосування. Передусім вона може бути використана Молдовою та Грузією для підрахунку спричинених РФ втрат внаслідок окупації Придністров'я (з 1991 р.), Абхазії та Південної Осетії (з 2008 р.). Поряд із відновленням територіальної цілісності та суверенітету, порушених прав і свобод громадян України, відшкодування завданих збитків за пропонованим методиками має стати предметом судових позовів проти РФ у міжнародних судових юрисдикціях. Одночасний позов від трьох постраждалих країн матиме ширший політичний резонанс та міжнародну підтримку. Результатом має стати стягнення виплат репарацій з РФ для відшкодування збитків внаслідок її збройних військових агресій, а також унеможливлення їх подальшого розгортання у майбутньому.

ВИСНОВКИ

Існуючі публічні оцінки втрат України внаслідок гібридної війни істотно різняться між собою через слабку методичну обґрунтованість розрахунків. Відтак нагальною є потреба консолідованої міжвідомчої оцінки втрат від агресії РФ на загальнодержавному рівні. Оцінку економічних і похідних фіскальних втрат доцільно здійснювати в абсолютних показниках одночасно за трьома методичними підходами: локальні втрати в національній валюті, реальні та потенційні втрати за паритетом купівельної спроможності ВВП. Як засвідчили розрахунки, локальні оцінки економічних та фіскальних втрат є найменшими, наступними за обсягом є реальні втрати, а найбільшими — потенційні втрати на основі

Таблиця 5. Динаміка питомої ваги публічних доходів у ВВП України в 2014–2018 рр.

Рік	Номинальний ВВП, млрд грн	млрд грн			% ВВП		
		Доходи сектору загального державного управління	в т.ч. доходи зведеного бюджету	в т.ч. податкові надходження зведеного бюджету	Доходи сектору загального державного управління	в т.ч. доходи зведеного бюджету	в т.ч. податкові надходження зведеного бюджету
2014	1 587	639,7	456,1	367,5	40,3	28,7	23,2
2015	1 989	832,9	652,0	507,6	41,9	32,8	25,5
2016	2 385	914,2	782,9	650,8	38,3	32,8	27,3
2017	2 983	1 172,0	1 017,0	828,2	39,3	34,1	27,8
2018*	3 332	1 384,6	1 179,34	982,83	41,6	35,4	29,5
Середнє значення за 2013-2018 рр.					40,3	32,8	26,6

Джерело: побудовано за даними Державної казначейської служби України.

припущення щодо зростання ВВП на 5% щорічно. Відповідно оцінка реальних фіскальних втрат доходів сектору загальної державного управління за 2014—2015 рр. становила -36,6 млрд дол. США, а потенційних за 2014—2018 рр. склала -203,3 млрд дол. США. Пропонована методологія є комплексною та універсальною, а тому може бути використана при підготовці судових позовів проти РФ для відшкодування збитків внаслідок її гібридних війн.

Література:

1. Україна подає позов до РФ на 1 трлн гривень за анексію Криму / Уніан. — 03.06.2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://economics.unian.ua/finance/924939-ukrajina-podaє-pozov-do-rf-na-1-trln-griven-za-aneksiyu-krimu.html>

2. Через російську військову агресію Україна втратила 20% економіки / Арсеній Яценюк // Урядовий портал. — 11.12.2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/247809790>

3. Порошенко: Один день АТО коштує 100 мільйонів / Українська правда. — 20.12.2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/20/7052735/>

4. Кожен день війни на Донбасі коштує Україні \$5 млн — Порошенко / Інтерфакс-Україна. — 27.09.2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/292822.html>

5. Росія має відшкодувати Україні 350 мільярдів збитків — Мінекономрозвитку / 5 канал. — 10.05.2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.5.ua/ukrayina/rosiia-maє-vidshkoduvaty-ukraini-350-miliardiv-zbytkiv-minekonomrozvytku-79798.html>

6. Перелік об'єктів державної власності, матеріально-технічна база яких розташована на території проведення антитерористичної операції / тимчасово окупованих територій, що унеможливає здійснення ними їх основної діяльності / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. — 04.07.2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=f9b47f2c-50ae-41b3-abea-117ff9c4fab8&title=PrezentatsiiniMateriali>

7. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / За заг. ред. В.П. Горбуліна, О.С. Власюка, Е.М. Лібанової, О.М. Ляшенко. — К.: НІСД, 2015. — 474 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Razom_kRym_donbas-4ab2b.pdf

8. За час війни Україна втратила 20% економічного потенціалу — Горбулін / Укрінформ. — 07.12.2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/1926682-za-chas-viyuni-ukrajina-vtratila-20-ekonomichnogo-potentsialu-gorbulin.html>

9. Кулицький С. Втрати економічного потенціалу Донбасу: оцінки та шляхи відновлення / С. Кулицький // Україна: події, факти, коментарі. — 2015. — № 22. — С. 39—60 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr22.pdf>

10. Німецькі радники підраховали втрати української економіки від блокади Донбасу / Deutsche Welle. — 22.03.2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://p.dw.com/p/2ZgmG>

11. Війна на Донбасі: експерти озвучили мільярдні збитки / Politeka. — 28.02.2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://politeka.net/ua/news/605577-vojna-na-donbasse-eksperty-ozvuchili-milliardnye-ubytki/>

12. Збитки від конфлікту на Донбасі досягли 50 мільярдів доларів — Міноборони / Радіо Свобода. — 04.07.2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28595287.html>

13. Конфлікт на Донбасі: виклики, загрози та їх правове врегулювання / NGO Tax Advisors Association. — 14.07.2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=McWuxPkn8A&t=191s>

14. У Порошенка назвали суму збитків від окупації Донбасу / Уніан. — 15.01.2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.unian.ua/war/2346168-uporoshenka-nazvali-sumu-zbitkiv-vid-okupatsiji-donbasu.html>

15. Aslund A. Kremlin Aggression in Ukraine: The Price Tag / A. Aslund. — Atlantic Council. — March, 2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/Cost_of_Kremlin_Aggression_web.pdf

16. Kremlin Aggression in Ukraine: Seeking Restitution for Private Property / Atlantic Council. — 20.03.2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NAUiIBXhсM>

17. Агресія Росії проти України: обсяги втрат і можливості репарацій / Espresso.TV. — 30.03.2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://espresso.tv/article/2018/03/30/agresiya-rosiyi-protu-ukrayiny-obsyagu-vtrat-i-mozhlyvosti-reparaciy>

18. Global Peace Index 2018: Measuring peace in a complex world / The Institute for Economics and Peace. — Sydney. — June, 2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://visionofhumanity.org/reports>

19. Ціна війни: економічні і соціальні наслідки конфлікту на Донбасі / Інформаційно-аналітичний центр РНБО. — 17.09.2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mediarnbo.org/2014/09/17/tsina-viyuni-ekonomichni-i-sotsialni-naslidki-konfliktu-na-donbasi/>

20. Україна. Оцінка відновлення та розбудови миру. Аналіз впливу кризи та потреб на східній Україні. — Т. I: Зведений звіт. — Березень. — 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/RPA_V1_Ukr.pdf

21. Мільярди для Донбасу. Коли почнуть відновлювати понівечений війною схід і скільки це коштує / Нове время. — 17.12.2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/publications/miljardi-dlja-donbasu-koli-pochnut-vidnovljivati-ponivechenij-vijnoju-shid-i-skilki-tse-koshtuje-86491.html>

22. За матеріалами СБУ відкрито кримінальне провадження за фактом привласнення РФ державної власності у Криму / Служба безпеки України. — 14.11.2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/view/2252#.-13UWK958.dpbs>

23. Георгій Тука: Зі звільненням територій кількість проблем тільки збільшуватиметься / РБК-Україна. — 02.05.2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/georgiy-tuka-osvobodzhdeniem-territoriy-kolichestvo-1493550434.html>

24. На сьогодні немає реальної суми збитків від бойових дій на Донбасі, — Тука / 112.ua. — 14.01.2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ua.112.ua/ato/na-sohodnishnii-den-nemaє-realnoi-sumy-zbytkiv-vid-boiovykh-dii-na-donbasi--tuka-428759.html>

25. Портал економічного та соціального відновлення / Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://portal.mtot.gov.ua/>

26. Оприлюднені останні зведені дані про пошкоджені, зруйновані об'єкти та загальні збитки, завдані Донбасу окупацією / Главком. — 10.01.2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://glavcom.ua/economics/finances/oprilyudneni-ostanni-zvedeni-dani-pro-poshkozheni-zruynovani-objekti-ta-zagalni-zbitki-zavdani-donbasu-okupacijeyu-dokument-464963.html>

27. Втрати держбюджету від війни в Донбасі склали близько \$3 млрд / Дзеркало тижня. — 20.04.2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://dt.ua/ECONOMICS/vtrati-derzhbyudzhetu-vid-viyni-v-donbasi-sklali-blizko-3-mldr-170338_.html

28. Касперович Ю.В. Безпековий вимір фіскальної політики в процесі реінтеграції окупованих територій

та підтримки ВПО: аналітична записка / Ю.В. Касперович // Національний інститут стратегічних досліджень. — Липень, 2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://niss.gov.ua/content/articles/files/1_Kasperovych_Bezpekov-2d157.pdf

References:

- Unian (2014), "Ukraine sues Russia for 1 trillion hryvnias for the annexation of the Crimea", available at: <https://economics.unian.ua/finance/924939-ukrajina-podaє-pozov-do-rf-na-1-trln-griven-za-aneksiyu-krimu.html> (Accessed 28 November 2018).
- Government portal (2014), "Due to Russia's military aggression, Ukraine lost 20% of the economy, — Arseniy Yatsenyuk", available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/247809790> (Accessed 28 November 2018).
- Ukrains'ka pravda (2014), "Poroshenko: One day ATO costs 100 million", available at: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/20/7052735/>
- Interfax-Ukraine (2015), "Every day of the war on Donbas Ukraine costs \$ 5 million", available at: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/292822.html> (Accessed 28 November 2018).
- 5 kanal (2015), "Russia should compensate Ukraine 350 billion losses", available at: <https://www.5.ua/ukrayina/rosiia-maie-vidshkoduvaty-ukraini-350-miliardiv-zbytkiv-minekonomrozvytku-79798.html> (Accessed 28 November 2018).
- Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2017), "List of state-owned objects whose material and technical base is located on the territory of the anti-terrorist operation / temporarily occupied territory, which makes it impossible for them to carry out their main activities", available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=f9b47f2c-50ae-41b3-abea-117ff9c4fab8&title=PrezentatsiiniMateriali> (Accessed 28 November 2018).
- Horbulin, V.P. Vlasiuk, O.S. Libanova, E.M. and Liashenko, O.M. (2015), Donbas i Krym: tsina povnennia [Donbas and Crimea: the price of return], NISD, Kyiv, Ukraine.
- Ukrinform (2015), "During the war Ukraine lost 20% of its economic potential — Gorbulin", available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/1926682-za-chas-viyini-ukrajina-vtratila-20-ekonomichnogo-potentsialu-gorbulin.html> (Accessed 28 November 2018).
- Kulyts'kyj, S. (2015), "Losses of the economic potential of the Donbas: estimates and ways of restoration", *Ukraina: podii, fakty, komentari*, vol. 22, pp. 39-60, available at: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr22.pdf> (Accessed 28 November 2018).
- Deutsche Welle (2017), "German advisers counted the loss of the Ukrainian economy from the blockade of the Donbas", available at: <https://p.dw.com/p/2ZgmG> (Accessed 28 November 2018).
- Politeka (2018), "The war on the Donbas: experts voiced billions of losses", available at: <https://politeka.net/ua/news/605577-vojna-na-donbasse-eksperty-ozvuchili-miliardnye-ubytki/> (Accessed 28 November 2018).
- Radio Svoboda (2017), "The losses from the conflict in the Donbas reached \$50 billion - Ministry of Defense", available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28595287.html> (Accessed 28 November 2018).
- NGO Tax Advisors Association (2017), "Conflict in the Donbas: challenges, threats and their legal settlement", available at: <https://www.youtube.com/watch?v=McWuxPkn8A&t=191s> (Accessed 28 November 2018).
- Unian (2018), "Poroshenko called the amount of damage from the occupation of the Donbas", available at: <https://www.unian.ua/war/2346168-u-poroshenka-nazvali-sumu-zbitkiv-vid-okupatsiji-donbasu.html> (Accessed 28 November 2018).
- Aslund, A. (2018), "Kremlin Aggression in Ukraine: The Price Tag", Atlantic Council, available at: http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/Cost_of_Kremlin_Aggression_web.pdf (Accessed 28 November 2018).

- Atlantic Council (2018), "Kremlin Aggression in Ukraine: Seeking Restitution for Private Property", available at: <https://www.youtube.com/watch?v=NAUIt-IBXhcM> (Accessed 28 November 2018).
- Espresso.TV (2018), "Russia's aggression against Ukraine: the amount of losses and the possibility of reparations", available at: <https://espresso.tv/article/2018/03/30/agresiya-rosiyi-proty-ukrayiny-obsyagy-vtrat-i-mozhlyvosti-reparaciy> (Accessed 28 November 2018).
- Institute for Economics and Peace (2018), "Global Peace Index 2018: Measuring peace in a complex world", available at: <http://visionofhumanity.org/reports> (Accessed 28 November 2018).
- Information and analytical center of The National security and defense council (2014), "The price of war: the economic and social consequences of the conflict in the Donbas", available at: <http://mediarbo.org/2014/09/17/tsina-viyini-ekonomichni-i-sotsialni-naslidki-konfliktu-donbasi/> (Accessed 28 November 2018).
- United Nations (2015), "Ukraine. Assessment of the restoration and development of peace. Analysis of the impact of the crisis and needs in eastern Ukraine", United Nations Office in Ukraine, Vol. I: Summary report, available at: http://www.un.org.ua/images/RPA_V1_Ukr.pdf (Accessed 28 November 2018).
- Novoe vremia (2015), "Billions for the Donbas. When will begin to restore east-destroyed war and how much it costs", available at: <https://nv.ua/ukr/publications/miljardi-dlja-donbasu-koli-pochnut-vidnovljuvatiponivechenij-vijnoju-shid-i-skilki-tse-koshtuje-86491.html> (Accessed 28 November 2018).
- Security Service of Ukraine (2016), "According to the materials of the SBU criminal proceedings were opened on the fact of assignment of state property by the Russian Federation in Crimea", available at: <https://www.ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/view/2252#.13UWK-958.dpbs> (Accessed 28 November 2018).
- RBK-Ukraina (2017), "George Tuka: With the liberation of the territories, the number of problems will only increase", available at: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/georgiy-tuka-osvobozhdeniem-territoriy-kolichestvo-1493550434.html> (Accessed 28 November 2018).
- 112.ua (2018), "Today there is no real sum of losses from fighting in the Donbas - Tuka", available at: <https://ua.112.ua/ato/na-sohodnishnii-den-nemaie-realnoi-sumy-zbytkiv-vid-boiovykh-dii-na-donbasi--tuka-428759.html> (Accessed 28 November 2018).
- Ministry of temporary occupied territories and internally displaced persons of Ukraine (2018), "Portal for economic and social recovery", available at: <http://portal.mtot.gov.ua/> (Accessed 28 November 2018).
- Hlavkom (2018), "Published last summary data about damaged, destroyed objects and total damage incurred by Donbas occupation", available at: <https://glavcom.ua/economics/finances/oprilyudneni-ostanni-zvedeni-dani-pro-poshkodzhenni-zruynovani-objekti-ta-zagalni-zbitki-zavdani-donbasu-okupacijeyu-dokument-464963.html> (Accessed 28 November 2018).
- Dzerkalo tyzhnia (2015), "Losses of the state budget from the war in the Donbas amounted to about \$3 billion", available at: <https://dt.ua/ECONOMICS/vtrati-derzhbyudzhetu-vid-viyini-v-donbasi-sklali-blizko-3-mlrd-170338.html> (Accessed 28 November 2018).
- Kasperovych, Yu.V. (2018), "The security dimension of fiscal policy in the process of reintegration of the occupied territories and support of the IDPs", National Institute for Strategic Studies, analytic note 07/2018, available at: http://niss.gov.ua/content/articles/files/1_Kasperovych_Bezpekov-2d157.pdf (Accessed 28 November 2018).

Стаття надійшла до редакції 02.12.2018 р.